

Teze

**Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta
Ústav pro dějiny umění**

Obecná teorie a dějiny umění a kultury, Dějiny výtvarného umění

Iva Mladičová

Jan Kotík 1916–2002 – monografie / Jan Kotík 1916–2002 – A Monograph

Prof. PhDr. Petr Wittlich, CSc.

2012

Jan Kotík 1916–2002

Vypracování monografické studie navázalo na soupis výtvarného a teoretického díla Jana Kotíka, připravovaný autorkou studie na základě zadání Martina Kotíka, syna Jana Kotíka, a Národní galerie v Praze v letech 2007–2009. Studie hodnotí celoživotní tvorbu autora a snaží se podrobněji a v širších souvislostech postihnout klíčové momenty jejího vývoje. Vychází z dosavadní odborné literatury věnované danému tématu, mající převážně charakter katalogových textů a časopiseckých recenzí výstav – k jejich hlavním autorům náleží především Ludmila Vachtová, Jiří Padrta a Arsén Pohribný, dále také Jiří Kolář, Jaromír Pečírka, Miroslav Lamač, Jiří Kotalík, Petr Nestler, Raoul-Jean Moulin, Lucie Schauerová, Eberhard Roters, Petr Spielmann, Sylva Petrová, Jiří Machalický a Eva Petrová, bylo publikováno ale i několik globálnějších charakteristik – od Květoslava Chvatíka, Hanse-Petera Rieseho, Jiřího Valocha, Marcely Pánkové nebo Susan Kraneové.

Pro vypracování monografické studie byla zvolena metoda založená především na reflexi autorova výtvarného i teoretického díla, jenž současně sleduje jak kontext biografický, tak souvislosti kulturních i historických okolností společnosti dané doby. Kromě detailnějších uměleckých i historických vztahů k pražskému či berlínskému prostředí se reflexe snaží postihnout autorovy relevantní tvůrčí dialogy s evropskými a americkými výtvarnými směry.

Důkladná obeznámenost autorky studie s četným výtvarným i teoretickým dílem Jana Kotíka, získaná v průběhu přípravy jeho soupisu, poskytovala kontinuálně při vypracování monografie poměrně solidní základ. Zapracována byla rozsáhlá dokumentace uložená ve fondu Jan Kotík v Oddělení dokumentace Ústavu dějin umění Akademie věd, také část písemností z pozůstalosti Jana Kotíka spravovaných soukromou Galerií Jiří Švestka, dále Kotíkovy teoretické texty a korespondence ze soukromých rodinných archivů obou malířových synů – architekta Martina Kotíka a hudebního skladatele Petra Kotíka.

Ateliér otce Pravoslava a období studia

Jan Kotík se narodil roku 1916 v Turnově, kam se otec Pravoslav dočasně přestěhoval za pracovní příležitosti. Otcův ateliér s obrazy a rozsáhlou knihovnou, samozřejmě ale i vzájemné rozhovory poskytly Janovi základní, současně velmi důkladnou orientaci v oblasti výtvarného umění.

Z několikaletého období života v Mladé Boleslavi, kam se Pravoslavova rodina přestěhovala v roce 1922, pochází důležitý zážitek mladého Jana: společně s Vincencem Benešem navštívil výstavu obrazů Bohumila Kubišty, již tehdy uspořádal otec Pravoslav, Beneš poutavým výkladem Janu Kotíkovi řadu obrazů důkladně přiblížil. Dalším zásadním zdrojem poznatků, především o evropském aktuálním výtvarném umění, mladému Janu Kotíkovi byl i časopis *Cahiers d'Art*. Z autorů, jejichž monografie měl díky otcově knihovně k dispozici, jej zaujali Piet Mondrian, Pablo Picasso, Kazimír Malevič, Paul Klee, proto byly jeho první obrazy abstraktní. I s časovým odstupem opakovaně zdůrazňoval klíčový význam tvorby Paula Kleea, na jehož obrazech si uvědomil sílu imaginativnosti,

jež ruší polaritu figurálního a abstraktního. Pravoslav ovlivnil syna při volbě oboru středoškolského studia, rozhodnutí padlo na typografii. Jeden rok po příchodu do Prahy byl Jan Kotík přijat na Uměleckoprůmyslovou školu, do ateliéru Jaroslava Bendy (1935, absolvoval v roce 1941). Do obsahové stránky Kotíkova uměleckého projevu se v tomto období automaticky promítalo téma války, z hlediska formálního lze vysledovat vliv kubismu a surrealismu, s nimiž byl mladý Jan Kotík dobře obeznámen i díky návštěvám uměleckých sbírek Paříže a Drážďan.

Kotíkova účast na výstavách tzv. Salonů na chodbě avantgardního divadla Emila Františka Buriana (v letech 1937 a 1940) vypovídala o progresivním charakteru jeho uměleckého projevu již z období studia. Cenné zde byly především příležitosti konfrontační, na nichž vystavovala řada členů budoucí Skupiny 42, Sedmi v říjnu a skupiny Ra. Kotíkovy obrazy z přelomu 30. a 40. let, tematizující tíseň doby, zaplňují figury objemově plné, jednoduchých kubizovaných tvarů, sochařsky stavěných, tlumené barevnosti, vypovídají o autorově sebejistém malířském projevu (Příběhy, 1939, Útěk, 1940, Apokalypsa války, 1940–1941). V relevantních kritických ohlasech na přehlídce mladého umění z roku 1940 a Konfrontace z roku 1941 byly práce Jana Kotíka hodnoceny vesměs pozitivně (Otokar Mrkvička a Jiří Kotalík).

V téže době se Jan Kotík angažoval v protifašistickém odboji, což poměrně logicky velkým dílem vyplynulo ze silně vyhraněné rodinné levicové orientace. Již od mládí se důkladně zabýval marxismem, v době silícího fašistického nebezpečí považoval vnitřní logiku tohoto ideového systému za přijatelnou.

Počátkem čtyřicátých let se v Kotíkově tvorbě začala objevovat ikonografie města (například v obrazech Cyklista [1940] a Deštivý den [1940–1941]), téma, jež se stalo na dalších několik let podnětným těžištěm pro všechny členy Skupiny 42, – poskytlo novou estetiku, a umožnilo tak redefinovat aktuální životní kontext člověka.

Se Skupinou 42

Jan Kotík byl přítomen oficiálnímu ustavení Skupiny 42 (27. listopadu 1942 v ateliéru malíře Jana Smetany), jemuž předcházela pravidelná ateliérová setkávání – u jejich ideového počátku stála úvaha Jindřicha Chalupeckého Svět, v němž žijeme, uveřejněná v únorovém čísle *Programu D 40*. Jan Kotík charakterizoval atmosféru uvnitř seskupení za polemickou a současně tvůrčí. Stmelujícím momentem byla ovšem základní teze o umění, jež musí být vždy uměním dané doby. Z tematického spektra skupiny tvorba Jana Kotíka nijak nevybočovala, z hlediska formálních řešení měla ale výrazněji hledačský charakter. V roce 1942 lze sledovat ve výtvarném projevu Jana Kotíka ještě dozvuky kubistického tvarosloví (např. u obrazu Kancelář), postupně hlavní výraz přebírá znaková linie. Proměna formálního výrazu je názorně zachycena i v grafickém médiu – Kotík vytvořil četný soubor suchých jehel a leptů, v němž zachytil nespočet variací na stěžejní téma města. Již v této době se v odborném tisku opakovaně objevovaly kritické obavy, zda Kotíkovo neobvykle široké a důkladné povědomí o výtvarném dění v Evropě neubírá přesvědčivosti jeho vlastního uměleckého projevu. Jan

Kotík ale za rozhodující záruku osobitosti a autorské původnosti považoval schopnost zaujmout stanovisko. Nejen pro něho, ale i pro širší část pražského uměleckého prostředí, sehrála v roce 1946 důležitou roli výstava Umění republikánského Španělska, uspořádaná ve výstavní síni Mánes, – výrazně podpořila směr tvarové elementarizace ke znaku.

V celém průběhu svého uměleckého vývoje se Jan Kotík zabýval obecným tématem obrazové plochy, v roce 1947 lze sledovat v jeho malbách změnu v pojetí prostoru obrazu – výrazně je eliminována hloubka vystavěná na původním respektování zákonů klasické perspektivy (formální posun je patrný například u oleje Postava se zaměřovacím přístrojem). V závěru téhož roku proběhla v Alšově síni Umělecké besedy první rozsáhlá veřejná rekapitulace Kotíkova díla, plasticky ji charakterizoval Jiří Kolář ve svém textu pro katalog výstavy.

Rok 1947 byl pro Jana Kotíka podstatný i z dalšího důvodu – v Praze byla vystavena tvorba čtyř ruských zasloužilých umělců a rozvířila odbornou debatu na téma socialistického realismu. Tatáž názorová konfrontace zapříčinila rozpad Skupiny 42 na konci února následujícího roku. Kotík výtvarné výsledky socialistického realismu označoval pouze za historický dokument, uměleckou hodnotu jim nepřiznával, neboť u nich nenacházel schopnost ovlivnit veškerou výtvarnou kulturu své doby. Taková kritická vyhraněnost byla pravděpodobně posílena i vlastní praktickou zkušeností – po válce byl Kotík více jak polovinu roku zaměstnán na sekretariátu Ústředního výboru Komunistické strany Československa. Protože ale realita neodpovídala jeho představám, na podzim roku 1946 tuto profesi opustil a začal pracovat pro Ústředí lidové a umělecké výroby. Důsledky s politickým podtextem mělo ovšem i Kotíkovo kratší působení v uměleckém okruhu kolem Karla Teiga, do něhož patřili Josef a Gerda Istlerovi, Vratislav Effenberger, Karel Hynek, Emila a Mikuláš Medkovi, Anna a Libor Fároví a Václav Tikal. Během roku 1951 společně vytvořili řadu ineditních sborníků *Znamení zvěrokruhu*, k realizaci únorového a dubnového byl přizván Jan Kotík (pojilo jej dlouholeté přátelství především s Josefem a Gerdou Istlerovými). Kromě výtvarných příspěvků Jan Kotík pro dubnový sborník poskytl esej Chvála architektury, v němž polemizuje s Teigovou ideou nejmenšího bytu. Po smrti Karla Teiga byl i Kotík údajně vyslýchán státní policií, s cílem vykonstruovat trockistické spiknutí.

Již od druhé poloviny 40. let měl Jan Kotík potřebu své teoretické úvahy – především na umělecká témata – také publikovat, několik jich například v roce 1947 vyšlo na stránkách časopisu *Život*, autor se v nich zabýval mimo jiné aktuálním tématem společenského dosahu díla a tématem monumentality.

Možnosti umění užitého

Když se po roce 1948 zproblematicovaly možnosti veřejně prezentovat odvážnější výtvarný projev, řada umělců velkou část svého tvůrčího potenciálu investovala do oblasti užitého umění. K takovým patřil i Jan Kotík – jeho působení v oblasti užitého umění bylo převážně spjato s Ústředím lidové a umělecké výroby, založeným roku 1945. Kotík zde začal z podnětu architekta Jana Vaňka pracovat

od roku 1947, nejprve jako jeden z hlavních výtvarníků, později jako vedoucí výtvarného oddělení, což obnášelo vedení návrhářských ateliérů a vzorových dílen. Díky této funkci se Jan Kotík zabýval například prakticky navrhováním skla a keramiky, teoreticky tématem výtvarnickovy role ve výrobě obecně, ekonomickou stránkou výroby, teoretickou reflexí užitého umění a průmyslového výtvarnictví, velkou měrou se tak spolupodílel na vytváření české terminologie designu.

Kotíkovo působení v oblasti skla trvalo s proměnlivou intenzitou sedmáct let. Mnohé jeho návrhy si mohly udržet progresivní charakter, neboť nebyly, na rozdíl od volné tvorby, ideologickým tlakem systematicky tlumeny. Revoluční podnětnost některých návrhů pramenila vesměs z přítomných principů vlastní jeho volné tvorby, doznaly nejedné oficiální vstřícné odezvy. Od roku 1949 Kotík pracoval, spolu s řadou dalších výtvarníků, ve škrdlovické sklárně založené Emanuelem Beránkem, zaměřené na hutně tvarované sklo. Již z rané fáze Kotíkova pobytu ve škrdlovické huti lze zaznamenat několik originálních návrhů: dóza na kávu se zatavenou slídou, miska ve tvaru listu nebo čtyřčetného květu (všechny byly realizovány roku 1952). V pozdějších návrzích Kotík vnesl do hutního skla originální prvek excentricity. Zásadní jsou i jeho realizace prezentované na prestižních milánských trienále – patří k nim především typ vázy ze silnostěnného vrstveného skla výrazného barevného kontrastu, broušeného do ostrých hran (1956), a váza z křišťálového skla s celoplošnou reliéfní řezbou výrazně stylizovaných lidských figur (1957). Významná je samozřejmě Kotíkova odvážná monumentální prostorová vitráž Slunce, vzduch, voda (1957–1958), vytvořená pro bruselské Expo 58, na němž bylo tehdejší Československo představeno jako země skla. Kotíkova vitráž byla oceněna čestným diplomem, ač její prosazení do expozice doprovázelo několik odmítavých názorů ze strany československého schvalovacího výboru (vitráž se do dnešní doby bohužel nedochovala).

Kotíkovo teoretické působení ve sféře užitého umění lze dobře sledovat na článcích publikovaných v časopise *Tvar*. Jan Kotík se podílel i na grafické úpravě časopisu, také velkou měrou na jeho obsahu a celkovém zaměření. Z téhož období je podstatná i Kotíkova rozsáhlejší studie *Tradice a kultura československé výroby* (Orbis, Praha 1954) pojednávající o historii i současném stavu tradiční lidové, řemeslné a průmyslové výroby. Koncem 60. let vyšla Kotíkova kniha *Hrách na stěnu házetí aneb O užitečnosti věcí* (Obelisk, Praha 1969), obsahující mimo jiné i výběr z článků uveřejněných na stránkách *Tvaru*.

S působením v oblasti užitého umění se pojí i aktivity Jana Kotíka v rámci Skupiny průmyslových výtvarníků při Umělecké besedě, založené na podzim roku 1957, jež opakovaně prezentovala výsledky svých členů (do roku 1967) na takzvaných Bilancích.

Závěr kapitoly je věnován Kotíkově zahraniční cestě do italské Alby, již podnikl v roce 1956 společně s keramikem Pravoslavem Radou. V září se zde konalo týdenní setkání několika představitelů evropské poválečné avantgardy, tzv. První světový kongres svobodných umělců; průběh setkání a širší kontext objasňuje ve své studii Tomáš Pospiszyl. Kotíkovi se podařilo přicestovat sice těsně po skončení kongresu, s jeho hlavními organizátory – dánským umělcem Asgerem Jornem a italským malířem Giuseppem Pinot-Galliziem – se naštěstí setkat stihl. Především podnětné

rozhovory s Asgerem Jornem mu dodaly odvahu pokračovat v radikalizaci abstrahovaného expresivního výtvarného projevu; ještě v průběhu roku 1957 lze sledovat v Kotíkových malbách rysy obdobné charakteristickým výtvarným projevům z okruhu skupiny Cobra.

Obraz-věc

Jornovo tvrzení o nutnosti destrukce jako východiska ke konstrukci zpětně potvrdilo Kotíkovo přijetí procesu zrušení postkubistické estetiky, jež podstoupil kolem poloviny 50. let. Okno do imaginárního prostoru, vystavěného pomocí eukleidovské geometrie, reflektující svět zákonů newtonovské fyziky, bylo postupně nahrazeno časoprostorovým kontinuem zpochybňujícím pevné hranice mezi hmotným a nehmotným prostorem, jež zrušilo i klasické stanovisko diváka před obrazem.¹ Obraz je plocha, plocha je věc, – tak lze lapidárně shrnout Kotíkovy úvahy na dané téma.

V druhé polovině 50. let patřil Jan Kotík k několika důležitým solitérním osobnostem (vedle Vladimíra Boudníka, Zdeňka Sklenáře, Roberta Piesena a Jiřího Balcara), jež společně s okruhem kolem Mikuláše Medka znamenaly živá ohniska, v nichž souběžně krystalizovaly abstraktní výtvarné projevy informálního projevu.² Důležitou roli v českém výtvarném umění obecně sehrála možnost seznámit se s abstraktními projevy například Antoniho Tàpiese, Emilia Vedovy, Alberta Burriho nebo Wolse v Bruselu roku 1958.

Kotíkova poměrně rozsáhlá výstava z roku 1957, představující jeho nejnovější malby, znamenala pro české umělecké prostředí nepřehlédnutelnou událost. Jednoznačně odmítavou reakcí bylo možné nalézt na stránkách *Rudého práva*, odborné výtvarné časopisy – *Výtvarná práce*, *Kultura* nebo například *Květen* – poskytly mnohem pestřejší pokus o rozkrývání podstaty abstraktního projevu obecně (Luděk Novák, Luboš Hlaváček, Josef Císařovský nebo Dušan Šindelář). Z důležitých autorových maleb byly na přehlídce zastoupeny *Vypravěč příběhů* (1955), *Postava v plném slunci* (1956), *Benjamin, muž ze železa* (1956) nebo *Podzimní světlo lunny* (1956). Figura v nich nehrála roli již jen námětového východiska, ale stala se „konfigurací“, malířskou akcí, jež se sama figuruje.³

Jan Kotík své úvahy na téma odklonu uměleckého výtvarného projevu od popisnosti shrnul v článku *Údobí zraku* publikovaném v časopise *Tvar* roku 1957⁴. Ten zaujal Vladimíra Boudníka a stal se podnětem vzájemného setkání obou umělců. Jan Kotík Vladimíra Boudníka následně seznámil prostřednictvím zahraničních časopisů s abstrakcí v západním výtvarném světě, poskytl mu i příležitost vystavovat v Bruselu.

Kotíkův malířský projev poslední třetiny 50. let byl evidentně ovlivněn nejen syrovou primitivizující živelností výtvarného rukopisu členů skupiny Cobra, ale také například tvorbou Emilia Vedovy. Patrné je posílení spontánního charakteru Kotíkových maleb, jeho gesta byla intenzivní

¹ Miroslav Lamač, *Svět obrazu a obraz světa*, *Literární noviny* 12, 1963, č. 32, 10. 8., s. 1.

² Mahulena Nešlehová, *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*, Praha, BASE a ARTetFACT 1997, s. 11.

³ Z dopisu Ludmily Vachtové neznámému adresátovi, OD ÚDU AV, fond Jan Kotík, část korespondence.

⁴ Jan Kotík, *Údobí zraku*, *Tvar* 9, 1957, č. 1, s. 1–2.

a expresivní. Jan Kotík kontinuálně uvažoval o podstatě díla samotného: „Obraz jako obraz mne už neuspokojoval,“ o svých malbách hovořil jako o „věcech“, později je nazýval „tabulemi“.⁵ V tomto období vytvořil četný soubor takzvaných Maleb a Hlav králů.

Ač Kotíkův ateliér v pražské Přemyslovské ulici patřil k těm podnětným místům, v nichž se formovala podoba české informální malby, autor sám zůstal v roce 1960 mimo okruh umělců zastoupených na neoficiálních Konfrontacích. Zatímco převažující proud informálního výrazu u nás zprostředkovával existenciální napětí, výjimečnost tvorby Jana Kotíka spočívala ve snaze o konstruktivní aspekt abstraktních expresivních záznamů. Hlavní proud české informální malby byl v okruhu Konfrontací dobově označován jako „strukturální abstrakce“. Jiří Padrta charakterizoval specifičnost Kotíkova informálního projevu: malba je expresivní, ale protiromantická a nebarokní, zbavená metafyzických a symbolických rozměrů.⁶ O situaci, v jaké se ocitla pravoúhlá obrazová plocha na počátku 60. let, Jan Kotík diskutoval například s Emiliem Vedovou, Achillem Perillim, Pierem Doraziem a Asgerem Jornem, – výsledky vzájemných rozhovorů současně promítal do tehdejší vlastní tvorby.

Negativní oficiální reakce na jeho pražskou samostatnou výstavu doznávaly i nadále: v roce 1960 se sice konala další samostatná přehlídka v Praze, katalog ale povolen nebyl a recenze vyjít nesměly. Následující dvě výstavy se pak mohly uskutečnit jen mimo Prahu (v Liberci a Jihlavě). Jan Kotík byl v té době v českém výtvarném prostředí souhlasně přijímán jako autor návrhů skla a knižní grafiky, výsledky jeho volné malířské tvorby zaznamenávaly ovšem ohlas problematičtější. O to povzbudivější význam měly pro autora články zahraničních uměleckých kritiků – Pierra Restanyho a Dore Ashtonové, pozitivně reagující na zmíněnou pražskou výstavu z roku 1960. V článku publikovaném v roce 1967 Jana Kotíka Pierre Restany označil za vůdčí osobnost české avantgardy. Vedle rychnovské konfrontace soudobého českého umění a teplické přehlídky děl Mikuláše Medka a Jana Koblasy patřila Kotíkova výstava v libereckém Severočeském muzeu roku 1963 k nepřehlédnutelným výtvarným událostem roku. Představila autorovy nejnovější malby: Kaligrafie, Černé obrazy, Plochy, Tabule, Písmena, Věci a Rastry. V Kaligrafiích se Kotík soustředil na sílu čistého projevu malířského gesta, obrazy typu Počítadel, Rastrů, Tabulí již pozbyly jakéhokoliv metaforického a symbolického významu. V řadě z nich se odrážel autorův zájem o tušovou východní, asijskou malbu, přivedl jej již koncem 50. let k možnosti vyřešit nové uspořádání obrazové plochy.

Zájem o východoasijskou kaligrafii Kotík propojil se zájmem o knihu *Tao-te-ting*. Již od poloviny 50. let, kdy se seznámil s ruským překladem tohoto traktátu, jej zajímalo téma existence univerzálních morálních pravd. Od kaligrafických maleb, skripturálně uspořádaných znaků, dospěl postupně k takzvaným písmovým obrazům, souhlasně s dobovými lettristickými tendencemi. V několika jeho malbách se můžeme setkat s transkripcemi básní Ladislava Nováka, jehož iniciály

⁵ Arnošt Pacola, Zrušil jsem obraz, abych zachoval malbu. Exkluzivní rozhovor s výtvarníkem, teoretikem a pedagogem Janem Kotíkem, *Region T.*, 8. 6. 1993, s. 4.

⁶ Jiří Padrta, Nová formálnost a obsahovost v obrazech Jana Kotíka, *Výtvarná práce XIV*, 1966, č. 5, 17. 3., s. 4.

figuruje vedle Kotíkovy signatury. Ladislav Novák patřil ke stoupencům takzvané „technologické estetiky“, založené na teorii informace, sémiotice, matematice, logice, psychologii. Také Kotík byl několika svými díly zastoupen na mimořádné tematické výstavě nazvané *Obraz a písmo*, již připravil v českém prostředí Jiří Padrta. Navazovala na obdobné prezentace lettristické malby konané v Amsterdamu nebo Baden-Badenu. Výstavy reagovaly na dobovou realitu, kdy písmo útočilo z novin, návěstí, ukazatelů, statistik, diagramů, plakátů a reklam.

Poměrně významnou roli zaujímá v tvorbě Jana Kotíka soubor takzvaných bílých koláží, sestavených z trhaných papírových tvarů, jež vytvářely „novou realitu“. V něm Jiří Valoch spatřoval příklad nové senzibility, odklánějící se od české varianty informelu. Kotíka při vytváření kolážových struktur zaujalo především vytváření prostoru pomocí bílých ploch, dále nejednoznačnost trhaných tvarů, jež současně jsou i nejsou geometrické. Téma později rozpracoval ještě v kolážových knihách, v nichž vytvoření jednotlivých listů vždy odkazovalo k předchozí struktuře obrazové plochy, čas jejich vzniku byl opětovně realizován při prohlížení knihy.

Téma autenticity výtvarného projevu, jež znamenalo počátkem 60. let velmi živé ohnisko diskuzí, se dotklo i Kotíkovy tvorby – Jindřich Chaloupecký na tento aspekt poukázal v článku publikovaném ve *Výtvarné práci*: „Připadá mi, že se u něho malování stává jakýmsi univerzálním prostředkem, kterým může malovat cokoliv.“⁷ Podnětem k dohadům se stal námět formuláře v tvorbě Jana Kotíka, jehož genezi tak autor shrnul a vysvětlil: V důsledku nespokojenosti s prostorovostí, stále přítomnou v obrazech druhé poloviny 50. let, koncipoval obrazovou plochu tak, aby byla čtena. Rozhodujícím momentem se mu stal postřeh z pošty milánského nádraží, konkrétně počmárané blankety, na nichž jakýsi muž rozepisoval inkoustová pera. První výsledek tohoto zážitku byl patrný v obraze *Počítadlo-zpěvník* (1961). Diskuze probíhala v téže době, kdy pojem autenticity zařadil ovládnutí Výstavu D, pokračující směrem udaným radikálními Konfrontacemi.

V tématech Kotíkových děl z první poloviny 60. let stále dozníval dobový optimismus nesený vědeckými objevy, jež byly prezentovány na bruselském Expu 58. Řada jeho maleb se v duchu aktuálního sblížení moderního umění s vědou proměnila v kvazivědecké záznamy procesů, živých buněčných dějů, doprovázených kótami s grafickými popisy.

Výraznou kapitolu v Kotíkově výtvarném projevu znamenaly prostorové objekty, tvořené konvexně a konkávně tvarovaným bavlněným úpletem vypnutým na dřevěné konstrukci, pokrytým akrylovou malbou. Již v práci *Plochy a tvary v prostoru* (1964) se části malby odpoutávají z původní plošnosti, stále ovšem jde o plochu zavěšenou na stěnu. Nyní se do prostoru živelně rozvinuly pomalované a popsané plochy, záznamy dějů a událostí – „hard edge“ formy, nesoucí pouze informaci optické hodnoty barvy, jsou v těsném sousedství s kaligrafií a kreslenými znaky, zašifrovanými sděleními.⁸ Samotného autora ale tyto malby na trojrozměrně vypnutých plátnech svým

⁷ Jindřich Chaloupecký, O akademismu a moderním umění. Dopis Janu Kotíkovi, *Výtvarná práce* 12, 1964, č. 7, 30. 4., s. 6.

⁸ Jiří Padrta, Nová formálnost a obsahovost v obrazech Jana Kotíka, *Výtvarná práce* 14, 1966, č. 5, 17. 3., s. 4-5.

pseudosochařským tvarem neuspokojovaly, několik jich vytvořil ještě na přelomu 60. a 70. let, po příjezdu do Berlína.

České výtvarné prostředí 60. let předvedlo škálu projevů, jež sjednocovala kladná představa o vzájemné kompatibilitě individuálního a univerzálního. Příležitost porovnat je poskytla v roce 1968 výstava nazvaná Nová citlivost. V Kotíkových dílech sílí, vizuálně přiznaná racionální složka koexistovala stále s živelností malířského či kresebného gesta. Autor v odpovědích na anketní otázky, publikované v katalogu výstavy, vyslovuje sympatie soudobým výtvarným snahám tvárné prostředky objektivizovat, užívat je jako konkrétní realitu, oprostít malbu od symbolů. Současně je mu blízký trend přeměny diváka v „uživatele díla“. Před reprízou Nové citlivosti poskytly v létě 1968 tytéž prostory výstavní síně Mánes Kotíkovi příležitost pro rozsáhlou retrospektivu.

Západní Berlín

Po pražských srpnových událostech se Jan Kotík rozhodl pro emigraci. V roce 1969 získal stipendium Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD) a se ženou Ruth se odstěhovali do Západního Berlína, po skončení stipendia se do Prahy již nevrátil (získal politický azyl, v roce 1976 byl českými úřady odsouzen ke třem letům vězení za „opuštění republiky“ a současně zbaven českého občanství). Počátky v exilu nebyly jednoduché, potíže existenčního charakteru umocňoval nedostatek přátel. Nad těmito těžkostmi ale kladně převážila možnost pokračovat v umělecké práci. K podpůrným momentům patřila skutečnost, že české umění bylo v Západním Německu od poloviny 60. let přijímáno poměrně otevřeně.

Počátkem 70. let pokračovala v Kotíkově malířském výrazu nepřehlédnutelná formální proměna: dále ustupoval jeho osobitý expresivní rukopis, sílil konceptuální aspekt díla. Výtvarný svět se v téže době odkláněl od klasické malby a prozkoumával rozsah možného prostoru minimalistických projevů. Jan Kotík vytvořil řadu prostorových objektů – překližkové nepravidelné plochy, často cele pokryté výraznými barvami, takzvanou malbou ostrého ohraničení, v duchu americké pomalířské abstrakce. Mohou být určeny k postupnému „listování“ (Předmět k listování, 1970), mohou být variabilně zavěšovány (Zavěšený tvar, 1970) nebo různě prostorově komponovány (Malba v prostoru, Nakloněný předmět, 1970), v několika případech do poměrně složitých celků (Ležící předmět se zavěšenými tvary, 1970), o jejich kvalitě Kotík později zapochyboval. Často byl v jeho tehdejší konceptu díla přítomen prvek variability, do svých objektů autor postupně přidal i prvek hry, vybízející pozorovatele k aktivitě.

Své působení v oblasti průmyslového výtvarnictví měl Jan Kotík příležitost zhodnotit již na počátku svého berlínského pobytu, během letního semestru školního roku 1971–1972 přednášel na Hochschule für Gestaltung – Institut für Umweltplanung v Ulmu. Jeho přednášky byly vydány v nakladatelství Hoffmann und Campe v roce 1974 s titulem *Konsum oder Verbrauch*.

Během první poloviny 70. let Jan Kotík ve své volné tvorbě pracoval na rozsáhlém souboru tematizujících trojúhelníků, prvek umělý, ideový, stvořený intelektem. Rokem 1973 je datován cyklus

nazvaný Historie trojúhelníku, 52 variace, vyplňující interval od jednoduchých kreseb k prostorovým objektům. Obdobně zásadní roli v téže době hrálo téma linie. Již počátkem 60. let se Jan Kotík snažil ke stropu zavěsit pomalovanou laťku, olejové barvy ale nebyly vhodným prostředkem k realizaci jeho představy. Z roku 1974 pochází Transformační systém, tvořený lanem pomalovaným akrylovou barvou. Pokusil se zprostředkovat své uvažování o linii, jež dělí i spojuje, je statická a současně se pohybuje, je grafickou projekcí myšlenky, ale i smyslově postihnutelným předmětem. Linie zde představovala do sebe uzavřenou plochu.

V době, kdy Jan Kotík přijel do Berlína, ve výtvarném umění byl běžný politicky angažovaný realismus, připomínal československý socialistický realismus 50. let. Zájem o abstraktní umění konstruktivistického charakteru se ze strany galerií, kritiků a sběratelů blížil nule. Byla proto v roce 1974 vytvořena skupina Systém (později přejmenovaná na Systema), která příčinu tohoto stavu spatřovala v provinčním charakteru berlínského výtvarného prostředí, bez otevřené, mezinárodně orientované umělecké diskuze. Spojovala hosty DAAD a berlínské umělce; počátkem roku 1977 ji tvořili Frank Badur, Andreas Brandt, Stefanos Gazis, Johannes Geccelli, Kristin Gerberová, Thomas Kaminski, Jan Kotík, George Rickey, Christian Roeckenschuss, Peter Sedgley a Rudolf Valenta (Kotík patřil k jejím zakladatelům). Skupina se i teoreticky zabývala především tématem vzájemného působení mezi uměním a vnějším světem.

V polovině 70. let Jan Kotík pro svou samostatnou výstavu nazvanou Ritualizace času v berlínském Amerika-Haus a o rok později pro benátské bienále realizoval několik projektů, jež do té doby žily převážně pouze v přípravné fázi studií. V berlínském ateliéru vytvořil několik sestav ploch, linií, kombinovaných s kresbou na stěně; sestavy si vynucovaly vlastní prostorová řešení a autora automaticky vtahovaly do plynutí tvůrčího procesu. Ve snaze zaznamenat toto dění začal Kotík sepsávat návody k případným rekonstrukcím, později přistoupil i k fotografickým záznamům procesu vznikání takových sestav. Posléze tak vytvořil několik „zkomprimovaných“ objektů, v nichž promítal kompozice z reálné stěny na desku, přičemž používal tytéž komponenty uplynulého reálného dění, většinou doplněné údaji a návody. Současně vstoupilo do Kotíkovy tvorby i téma času: Objekt pro čtyři roční doby (1975), Přibližování a Objekt pro jeden rok (1974–1975).

Kotíkova výstava v berlínském Amerika-Haus zaujala také Raimunda Kummera a Hermanna Pitze, budoucí zakladatele skupiny Büro Berlin. Oslovili Kotíka se společným instalacím v prostorách továrny v berlínské Lützowstraße, jež byla určena k demolici. Vyprázdněné haly podněcovaly svými banálními stopami minulého provozu k výtvarným reakcím. Instalace proběhly v letech 1978 a 1979, zúčastnili se dále například Gisbert Hülsheger, Wolfgang Köthe, Wolf Pause, Rudolf Valenta.

Koncem 70. let se v Německu, Itálii a Spojených státech po období konceptuálního a minimalistického umění objevovala potřeba vrátit do díla emotivní složku, což vyhovovalo Kotíkovu uměleckému založení. Tendence je evidentní u jeho výrazného souboru velkoformátových uhlových kreseb nepravidelných mnohoúhelných obrysů, jejichž kompozice silně dynamizují obrazovou plochu – Jan Kotík je vytvořil během svého několikaměsíčního pařížského pracovního pobytu od podzimu

roku 1980. V tomtéž období vytvářel i velkoformátové malby, pokryté velkorysou malbou, jejichž části bylo možné vyklápat v ploše, ale i do třetí dimenze. Susan Kraneová, jež roku 1984 připravovala Kotíkovu výstavu v americkém Buffalu, shledává jeho schopnost zprostředkovat dialog mezi logikou geometrické formy a expresivitou malířského povrchu jako zásadní.

Během 80. let se do Kotíkova výtvarného projevu vrátil tvar lidské figury, autor je nazýval pseudofigurami. Opakovaně v rozhovorech uváděl, jak během tvůrčího procesu ponechává věci volnost, zda se bude či nebude figurovat. Vytvářel i prostorové verze pseudofigur, jež nebyly stavěny primárně sochařsky, ale reflektovaly vzájemné vztahy mezi plochami, měly charakter architektonický.

Nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem vydalo u příležitosti Kotíkových sedmdesátých narozenin *Neúplný kompas*, doprovázela jej studie monografického charakteru od Květoslava Chvatíka a rozhovor Ivana Bystřiny s autorem. Traktát *Neúplný kompas* lze chápat jako organické pokračování parafrázy *Tao-te-t'ingu*, jímž se autor zabýval od 50. let, snažil se v něm především postihnout antropologické morální konstanty univerzálního charakteru.

Návraty

Přestože pro Jana Kotíka po listopadovém otevření hranic v roce 1989 přestěhování zpět do Prahy již nepřipadalo v úvahu, až do konce života se opakovaně na krátkou dobu vracel. Žádán byl k samostatným výstavám nejen galeriemi pražskými, byl například přizván i k pedagogické činnosti pražskou Akademií výtvarných umění, také Institutem výtvarné kultury Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, možnosti se nabízely i skrze četné publikační příležitosti. I přes množství uvedených tvůrčích aktivit pokračoval Jan Kotík intenzivně ve své volné tvorbě – živým tématem zůstávala morfologie obrazové plochy, což dosvědčuje variabilita tvarové „neukázněnosti“, jež charakterizovala jeho malířské objekty od konce 80. let. „S plochou malby se přece ještě něco musí dít“ je název Kotíkovy práce z let 1988-1997, současně obecně ilustrující malířovo koncentrování se na téma „dění“, ve snaze postihnout samotný princip života.

Závěr

V tvůrčím úsilí Jana Kotíka je patrná neustálá obava z provinčního charakteru výtvarného projevu, vždy se snažil o projev co nejaktuálnější, tedy nejživotnější. Jeho přístup k umění a životu obecně lze nazvat angažovaným. Díky své široké informovanosti prozkoumával nesčetné možnosti, řada prací má charakter experimentální. Svou volnou tvorbu doprovázel neustálým kladením si otázky o podstatě obrazu a malby. „Význam uměleckého díla je vždy v tom, co přináší nového“, zmiňuje Kotík ve svém článku publikovaném roku 1965.⁹ Kotíkův umělecký tvůrčí přístup vesměs odpovídá charakteristice avantgardního projevu, jeho nezastupitelná role spočívala především ve schopnosti informovat své okolí o nejnovějším dění v evropském výtvarném umění, výjimečná byla i šíře spektra jeho aktivit.

⁹ Jan Kotík, *Umění a ekonomie*, *Výtvarná práce* 13, 1965, č. 16, 30. 8., s. 9.

Bibliografie

Archivní fondy

Archiv Národní galerie v Praze, fond Výstavy; fond Svaz československých výtvarných umělců
Archiv Sklářského muzea Nový Bor, fond Ústav bytové a oděvní kultury
Národní archiv ČR, fond Svaz československých výtvarných umělců – ústřední výbor, Praha
Oddělení dokumentace Ústavu dějin umění Akademie věd ČR, fond Jan Kotík
Soukromé archivy v České republice a v Německu

Původní publikované texty Jana Kotíka (výběr)

- Jan Kotík, Monumentální malba, *Život XX*, 1946–1947, č. 6, s. 148, 157–160.
Jan Kotík, Jacques Louis David, *Život XX*, 1947, č. 9–10, listopad – prosinec, s. 247–248, 253.
Jan Kotík, Výtvarná stránka předmětu, *Tvar I*, 1948, č. 4, s. 65–70.
Jan Kotík, Prameny a dosah výtvarné kultury, *Tvar II*, 1949, č. 2, únor, s. 33–35.
Jan Kotík, Výtvarník a kvalita předmětu, *Tvar III*, 1950, č. 7, listopad, s. 193–194.
Jan Kotík, Chvála architektury, in: *Znamení zvěrokruhu, Byk. Ineditní sborník*, Praha duben 1951, nestr.
Jan Kotík, Vzorování hutnického skla, *Tvar IV*, 1952, č. 5–6, duben, s. 129–137.
Jan Kotík, Klubovny hornických učňů, *Tvar IV*, 1952, č. 8, s. 251–255.
Jan Kotík, Nové výrobní techniky a standard, *Tvar V*, 1953, č. 3, s. 79–87.
Jan Kotík, *Tradice a kultura československé výroby*, Praha, Orbis 1954. (179 s.)
Josef Raban – Jan Kotík, Současný stav a úkoly průmyslového výtvarnictví, *Tvar VI*, 1954, č. 1, s. 1–11, 33.
Jan Kotík, Naše současné průmyslové výtvarnictví, *Tvar VII*, 1955, č. 9, s. 257–259.
Jan Kotík, Člověk jako reproduktor a člověk jako tvůrce, *Tvar VII*, 1955, č. 10, s. 291–292.
Jan Kotík, O našem průmyslovém výtvarnictví, *Výtvarná práce IV*, 1956, č. 8, 11. 5., s. 3–4.
Jan Kotík, O jednotě výtvarné kultury, *Výtvarné umění VI*, 1956, č. 4, s. 145–146.
Jan Kotík – Mikuláš Medek – Josef Istler, Z plastiky czechosłowackiej, *Przegląd artystyczny* 10, 1956, č. 3, s. 112–117.
Jan Kotík, Poučení z Orientu, *Tvar VIII*, 1956, č. 3, s. 65–71.
Jan Kotík, O fantomu lidové tvořivosti, *Tvar VIII*, 1956, č. 6–7, s. 161–162.
Jan Kotík, Picassova výstava, *Výtvarná práce V*, 1957, č. 11, s. 12.
Jan Kotík, Údobí zraku, *Tvar IX*, 1957, č. 1, s. 1–2.
Jan Kotík – Pravoslav Rada, Albisola, *Tvar IX*, 1957, č. 7, s. 220–223.
Jiří Brhlík [Ludmila Vachtová a Jan Kotík], Zakladatelé moderního českého umění, *Květen III*, 1957–1958, č. 5, s. 261–266.
Jan Kotík, Architektura EXPO 58, *Výtvarná práce VI*, 1958, č. 15, 5. 9., s. 12.
Jan Kotík, Jednota hmotné kultury, *Výtvarná práce VI*, 1958, č. 16, 15. 9., s. 6.
Jan Kotík, Spolupráce architektury, výtvarného a užitého umění, *Výtvarné umění IX*, 1959, č. 2, s. 59–62.
Jan Kotík, O průmyslovém výtvarnictví, jeho nutnosti, pracovních předpokladech a některých úkolech výtvarných rad u výroby a obchodu, *Výtvarná práce VII*, 1959, č. 7, 5. 5., s. 1–2, 4.
Jan Kotík, Úloha vitráže v architektuře, *Umění a řemesla*, 1960, č. 5, s. 183–184.
Jan Kotík, Triennale 1960, *Tvar XII*, 1961, č. 1, s. 20–30.
Jan Kotík, O užitém hodnotě a zbožiznalství, *Tvar XII*, 1961, č. 9, s. 257–258, XLV.
Jan Kotík, Poznámky o srozumitelnosti a smyslu uměleckého díla, *Výtvarná práce XI*, 1963, č. 13–14, 17. 8., s. 4–5.
Jan Kotík, El Greco, *Výtvarná práce XI*, 1963, č. 25–26, 31. 12., s. 7.
Jan Kotík, Výstava – tvorba – skutečnost, *Umělecká řemesla 2*, 1963.
Jan Kotík, Důležitost metody, *Tvar XIV*, 1963, č. 1–2, s. 2–35.
Jan Kotík, Pravdivost vztahů, *Tvar XIV*, 1963, č. 3, s. 65–67.
Jan Kotík, Odpověď Jindřichu Chalupeckému, *Výtvarná práce XII*, 1964, č. 7, s. 6–7.
Jan Kotík, Rembrandtova Danae. Polemická poznámka ke studiu B. Mráze, *Výtvarná práce XII*, 1964, č. 23, s. 7.
Jan Kotík, Diskuse ze sjezdu SČSVU, *Výtvarná práce XII*, 1964, č. 24–26, 30. 1. 1965, s. 15.
Jan Kotík, O vzhledu knih, *Knižní kultura 4*, 1964, s. 118–121.
Jan Kotík, Umění a ekonomie, *Výtvarná práce XIII*, 1965, č. 16, 30. 8., s. 1, 8–9.
Jan Kotík, Umění a architektura, *Literární noviny XIV*, 1965, č. 26, 26. 6., s. 1, 3.

- Jan Kotík, Pohled zpátky, *Výtvarná práce* XIV, 1966, č. 2, 3. 2., s. 4.
- Jan Kotík, Kritika očima umělce (anketa), *Výtvarná práce* XV, 1967, č. 7, 6. 4., s. 1, 3.
- Jan Kotík, Prostor a barva v obrazech Bohumila Kubišty (1960), *Výtvarná práce* XV, 1967, č. 19, 21. 9., s. 1, 7, 11.
- Jan Kotík, Průmyslový návrh nebo průmyslový design? *Výtvarná práce* XVI, 1968, č. 4, 20. 3., s. 9.
- Jan Kotík, Jaký bude Svaz? *Výtvarná práce* XVI, 1968, č. 6, 11. 4., s. 9.
- Jan Kotík, Svaz nemá nikdo rád, *Výtvarná práce* XVI, 1968, č. 7, 20. 4., s. 10.
- Jan Kotík, Vybráno pro CID, in: *Czechoslovak Industrial Design*, Praha, Rada výtvarné kultury výroby (1968), s. 18–21.
- Jan Kotík, *Hrách na stěnu házeti aneb o užitečnosti věcí*, Praha, Obelisk 1969. (176 s.)
- Jan Kotík, Drei Vorträge zum Thema Gesellschaft – Bedürfnis – Design, in: Volker Baehr – Jan Kotík, *Gesellschaft – Bedürfnis – Design*, Ulm, Institut für Umweltpflege der Universität Stuttgart 1972, s. 39–107.
- Jan Kotík, [O ilusích a skutečnostech, nadějích a obavách], *Svědectví* XI, 1972, č. 44, s. 732–738.
- Jan Kotík, *Konsum oder Verbrauch*, Hamburg, Hoffmann und Campe Verlag 1974. (192 s.)
- Jan Kotík, Ökonomischer Kapitalmechanismus, in: *Produkt und Umwelt. Ergebnisse einer Ausschreibung*, Internationales Design-Zentrum Berlin e. V., Bundesverband der Deutschen Industrie, Köln 1974, s. 77–84.
- Jan Kotík, Wir Dissidenten, *Der Tagesspiegel*, 9. 12. 1977.
- Jan Kotík, Brief an einen Freund, *Basler Zeitung*, 1978, č. 217, 19. 8., s. 2.
- J. Kotík – R. Kummer – H. Pitz, *12 Räume* (kat. výst.), Berlin 1979.
- Jan Kotík, Lützowstraße Texte, in: Raimund Kummer – Hermann Pitz (eds.), *Lützowstraße Situation*, Berlin 1980, nestr.
- Jan Kotík, Arbeitsbericht, in: Jan Kotík. *Komprimationen & Recelagen* (kat. výst.), Berlin, Galerie Petersen 1981, nestr.
- Jan Kotík, Kunst, Kitsch und Design, in: Harry Pross (ed.), *Kitsch. Soziale und politische Aspekte einer Geschmackfrage*, München, Paul List Verlag 1985, s. 123–138.
- Jan Kotík, Neúplný kompas, in: idem, *Neúplný kompas*, Köln, Index 1986, s. 36–85.
- Jan Kotík, Künstler in der Fremde, *Forum Loccum* 6, 1987, č. 2, s. 12–14.
- Jan Kotík, Poznámky k významu Emila Filly, *Proměny*, 1988, č. 25/1, s. 124–130.
- Jan Kotík, Milý pane Boudníku [19. 8. 1957], *Literární noviny* 3, 1992, č. 40, 8. 10., s. 7.
- Jan Kotík, Královna sociálních věd? *Listy* 23, 1993, č. 1, s. 97–99.
- Jan Kotík, Místopřísežné prohlášení, in: Zdena Salivarová (ed.), *Osočení*, Toronto, Sixty-Eight Publishers 1993, s. 237–249.
- Jan Kotík, *Texty, překlady a parafráze, žerty a rozhovor s Ladislavem Novákem*, Třebíč, Arca JiMfa 1993. (76 s.)
- Jan Kotík, [Karla Teiga jsem poznal pozdě...], *Jarmark umění*, 1994, č. 9, březen, s. 17–18.
- Jan Kotík, O apriorních idejích, zkušenosti a představivosti, *Literární noviny* VII, 1996, č. 20, s. 10.
- Jan Kotík, O významovosti a tvorbě ve výtvarném umění, *Ateliér X*, 1997, č. 13, 26. 6., s. 2.
- Jan Kotík, Industrial design, *Ateliér XIII*, 2000, č. 14–15, s. 2.
- Jan Kotík, K Programatismu a současnému umění, *Ateliér XIII*, 2000, č. 21, s. 2.
- Jan Kotík, Od umění ke kýči, *Ateliér XIV*, 2001, č. 23, s. 2.
- Jan Kotík, Zur Geschichte des Dreiecks, in: *Jan Kotík. Geschichte des Dreiecks* (kat. výst.), Berlin, Berlinische G. 2001, s. 9.

Publikované převody Jana Kotíka (výběr)

- Lao-tsi, *Tao te ting*. Převod Jan Kotík, Praha, Milan Mikuš 1994. (Bibliofilský tisk, 60 výtisků.)
- Lao-c', *Tao-te-ting. V převodu a s poznámkami Jana Kotíka*, Praha, Galerie Jiří Švestka, Makum 2000. (162 s.)

Rozhovory s Janem Kotíkem (výběr)

- Marina Dinkler – Jes Petersen, (Rozhovor s Janem Kotíkem), in: *Jan Kotík. Wandobjekte und Zeichnungen* (kat. výst.), Berlin, Petersen Galerie – Galerie Marina Dinkler 1983, nestr.
- Štěpán Benda, „A všichni dělají, jako by mohly existovat uzavřené systémy.“ Rozhovor s malířem Janem Kotíkem (1986). Strojopis, OD ÚDU AV ČR, fond Jan Kotík.
- Ivan Bystřina v rozhovoru s Janem Kotíkem, in: Kotík 1986 (*Neúplný*), s. 87–107.
- Simona Mehnert, Rozhovor s Janem Kotíkem (Berlín, červen 1989) in: *Jan Kotík* (kat. výst.), Brno, Galerie Na bidýlku 1990.
- Rozhovor Ladislava Nováka s Janem Kotíkem (1992), in: Kotík 1993 (*Texty*), s. 69–74.
- Ivan Wernisch, Jako byste to nevěděli. Rozhovor s malířem Janem Kotíkem, *Literární noviny* VII, 1996, č. 37, 11. 9., s. 1, 3.
- Jiří Hůla, „V evropské malbě patřím do generace informelu“, říká Jan Kotík, *Denní telegraf* 6, 1996, č. 29, 4. 9., s. 10.
- Petr Volf, Náhody mají smysl, *Reflex*, 1999, č. 48, 2. 12., s. 22–24.

Katalogové stati

- Vilém Flusser, Jan Kotík [1987], in: *Jan Kotík. Texty 1939–1991*, Praha, Národní galerie 1992, s. 6–9.
- Jiří Kolář, K obrazům Jana Kotíka, in: *Jan Kotík. Obrazy z let 1939–1947*, Praha, Alšova síň Umělecké besedy 1947, nestr.
- Susan Krane, Jan Kotík: Other Dimensions, in: *Jan Kotík* (kat. výst.), Buffalo, Albright-Knox Art Gallery 1984, s. 7–20.
- Jiří Machalický, Proměnlivé obzory, in: *Jan Kotík 1936–1996* (kat. výst.), Praha, Národní galerie 1996, s. 5–10.
- Raoul-Jean Moulin, in: *Jan Kotík. Painted Objects*, London – Köln, Flaxman Gallery – Galerie Schüppenhauer 1990, s. 4–6.
- Peter Nestler, Berlin und sein Künstlerprogramm, in: *Jan Kotík*, Berlin, Modern Art Galerie 1971, nestr.
- Peter Nestler, Ausstellung Jan Kotík, in: *Jan Kotík*, München, Galerie Tanit 1972, nestr.
- Ladislav Novák, Janu Kotíkovi, in: *Obrazy a sklo Jana Kotíka*, Liberec, Severočeské museum 1963, nestr.
- Marcela Pánková, O Janu Kotíkovi, in: *Jan Kotík. Obrazy 1939–1969*, Karlovy Vary, Galerie umění 1991, s. 3–8.
- Marcela Pánková, Aspekt osobního postoje, in: *Jan Kotík. Texty. 1939–1991*, Praha, Národní galerie 1992, s. 14–25.
- Jaromír Pečírka, Můj příteli Jane Kotíku,..., in: *Jan Kotík. Práce z let 1948–1956*, Praha, Galerie Čs. spisovatele 1957, nestr.
- Sylva Petrová, Ars – techné Jana Kotíka, in: *Jan Kotík. Texty. 1939–1991*, Praha, Národní galerie 1992, s. 26–31.
- Arsén Pohribný, in: *Jan Kotík. Ritualisierung der Zeit* (kat. výst.) Berlin, Amerika-Haus 1975, nestr.
- Arsén Pohribný, Vom Bild zum Gemälde als „Realfaktor“, in: *Jan Kotík*, Berlin – Bochum, Museum Bochum 1978, nestr.
- Ursula Prinz, Geometrie, Kunst, Spiel und tiefere Bedeutung, in: *Jan Kotík*, Berlin, Berlinische Galerie 2001, s. 5–8.
- Hans-Peter Riese, Remarks of the Works of Jan Kotík, in: *Jan Kotík*, Buffalo, Albright-Knox Art Gallery 1984, s. 21–31.
- Eberhard Roters, Jan Kotík, in: *Jan Kotík. Texty 1939–1991*, Praha, Národní galerie 1992, s. 32–47.
- Lucie Schauer, Doppelte Brechung der Illusion, in: *Jan Kotík*, Essen, Museum Folkwang 1986, s. 7–9.
- Petr Spielmann, Osmdesátá léta v tvorbě Jana Kotíka, in: *Jan Kotík. Texty. 1939–1991*, Praha, NG 1992, s. 48–50.
- František Stehlík, Obrazy a sklo Jana Kotíka, in: *Obrazy a sklo Jana Kotíka*, Liberec, Severočeské museum 1963, nestr.
- Ludmila Vachtová, in: *Obrazy Jana Kotíka z let 1955–1961*, Jihlava, Oblastní galerie Vysočiny 1965, nestr.
- Ludmila Vachtová, in: *Jan Kotík. Malby a koláže z let 1963–65*, Praha, Galerie bratří Čapků 1966, nestr.
- Ludmila Vachtová, in: *Jan Kotík*, Karlovy Vary, Galerie umění 1967, nestr.
- Ludmila Vachtová, in: *Jan Kotík. Práce z let 1939–1968*, Praha, výstavní síň Mánes 1968, nestr.
- Jiří Valoch, in: *Jan Kotík. Práce z osmdesátých let*, Brno, Dům umění 1991, nestr.
- Jiří Valoch, Poznámky k dílu J. K., in: *Jan Kotík 1936–1996*, Praha, Národní galerie 1996, s. 11–25.
- Jiří Valoch, Laudatio auf Jan Kotík, in: *Jan Kotík. Fred Thieler Preis für Malerei 1997*, Berlin, Berlinische Galerie 1997, s. 6–16.

Studie, recenze výstav, časopisecké a novinové články (výběr)

- 1940** / Miroslav Míčko, Mladí výtvarníci v D 40, *Brázda* 3, 1940, č. 11, 13. 3., s. 127–128.
- Fabry, Surrealistické podhoubí se opět rozrůstá. Výstava „obrazů“ v D 40, *Vlajka* X, 1940, č. 63, 17. 3., s. 7.
- Jiří Kotalík, Tvář mladého umění. K výstavě „Mladí“, *Studentský časopis* 19, 1940, č. 10, 10. 6., s. 311–313.
- 1941** / kot. [Jiří Kotalík], V saloně Výtvarné dílo profily mladých výtvarníků, *A-Zet* 13, 1941, č. 37, 25. 2., s. 4.
- om, Konfrontace. Výstava skupiny malířů a sochařů v salonu Výtvarné dílo, *Lidové noviny* 49, 1941, č. 107, 28. 2., s. 7.
- 1945** / Jindřich Chaloupecký, Mladí malíři, *MY* 45, č. 5, s. 5.
- 1946** / Jiří Kolář, Přátelé, *Život* 20, 1946–1947, č. 4–5, říjen 1946, s. 129–132.
- 1947** / (Mí), Obrazy, v nichž stroj vítězí nad člověkem. Výstava Jana Kotíka, *Práce* (Praha), 12. 12. 1947.
- 1948** / KOT, Obrazy Jana Kotíka, *Život* XXI, 1948, č. 1, s. 31.
- 1955** / Jana Hofmeisterová, Jan Kotík: Tradice a kultura československé výroby, *Výtvarné umění* V, 1955, č. 7–8, s. 384.
- 1957** / Karel Hetteš, Jan Kotík neboli snažení o současný výtvarný projev, *Tvar* IX, 1957, č. 3, s. 82–92.
- Jaromír Pečírka, K výstavě Jana Kotíka, *Kultura* I, 1957, č. 16, s. 5.
- Josef Císařovský, Ještě k výstavě Jana Kotíka, *Kultura* I, 1957, č. 17, s. 6.
- Hermann Exner, Gläser von Jan Kotík, *Bildende Kunst*, 1957, č. 12, s. 241–242.
- Josef Rybák, Umění životní pravdy nebo libovůle?, *Rudé právo* 37, 1957, č. 103, 13. 4., s. 3.
- Luděk Novák, K výstavě Jana Kotíka, *Výtvarná práce* V, 1957, č. 8, 27. 4., s. 9–10.
- Luboš Hlaváček, Ještě o Janu Kotíkovi. (Příspěvek do diskuse), *Výtvarná práce* V, 1957, č. 10, 24. 5., s. 5–6.
- 1958** / Josef Rybák, O uměníčku pod poklopem, *Rudé právo* XXXVIII, 1958, č. 143, 25. 5., s. 2.

Emanuel Poche, Výsledky naší expozice na Triennale, *Výtvarná práce* VI, 1958, č. 6, 5. 4., s. 12.

Miroslav Lamač – Jiří Padrta, Úspěch čs. výtvarníků v Bruselu, *Výtvarná práce* VI, 1958, č. 13–14, 24. 7., s. 3, 14.

Miroslav Míčko, O našem úspěchu v Bruselu, *Výtvarné umění* VIII, 1958, č. 10, s. 434–445.

1959 / Pavel Hlava, Naše sklo v Moskvě, *Výtvarná práce* VII, 1959, č. 16, 7. 9., s. 3–6.

H-š, Československo v Corningu na mezinárodní výstavě moderního skla, *Výtvarná práce* VII, 1959, č. 16, 7. 9., s. 12.

1960 / Dore Ashton, News from behind the iron Curtain, *ARTnews* (New York) LIX, 1960, č. 7, listopad, s. 31, 58–60.

Ludmila Vachtová, Cinque pittori cecoslovacchi, *La Biennale di Venezia* X, 1960, č. 39, s. 29–31.

Miroslav Míčko, 12. Triennale di Milano, *Kultura* IV, 1960, č. 31, 4. 8., s. 8.

1961 / Anna Fárová, Jan Kotík, in: Jan Řezáč (ed.), *Pražské ateliéry*, Praha, Nakladatelství čs. výt. umělců 1961, s. 35–36.

Josef Raban, XII. Triennale, *Tvar* XII, 1961, č. 1, s. 1–4.

Karel Hetteš, Bilance 1960, *Výtvarná práce* IX, 1961, č. 4, 28. 2., s. 5–6.

Pierre Restany, Prague, *Das Kunstwerk* (Stuttgart), 1961, č. 14, únor, s. 23–25.

1962 / Karel Hetteš, Sklo v monumentálním umění, *Výtvarná práce* X, 1962, č. 5, 30. 3., s. 1, 6–7.

Luboš Hlaváček, Skupina 42, *Výtvarná práce* X, 1962, č. 15, 31. 8., s. 9.

1963 / Ludmila Vachtová, Jan Kotík v Liberci, *Výtvarná práce* XI, 1963, č. 11–12, 19. 7., s. 16.

Miroslav Lamač, O jedné oblasti výtvarné tvorby, *Literární noviny* XII, 1963, č. 28, 13. 7., s. 7.

Karel Hetteš, Liberecká výstava Jana Kotíka, *Tvar* XIV, 1963, č. 7, s. 220–224, XXXIII.

Jiří Kotalík, Umělci města. K retrospektivní výstavě Skupiny 42 v Mánesu, *Kulturní tvorba* I, 1963, č. 28, 11. 7., s. 6.

Jiří Kotalík, Obrazy a sklo Jana Kotíka. K výstavě v Severočeském muzeu v Liberci, *Kulturní tvorba* I, 1963, č. 32, s. 14.

Jiří Padrta, Rychnov 1963, *Kulturní tvorba* I, 1963, č. 37, 12. 9., s. 13.

1964 / Jindřich Chaloupecký, O akademismu a moderním umění, *Výtvarná práce* XII, 1964, č. 7, 30. 4., s. 6.

Miroslav Míčko, XXXII. Biennale di Venezia, *Literární noviny* XIII, 1964, č. 31, 1. 8., s. 8–9.

Eva Petrová, Mýtus civilizace v obrazech malířů Skupiny 42, *Umění* XII, 1964, č. 43, s. 231–253.

1965 / Zdeněk Felix, Malířovo ohlednutí, *Výtvarná práce* XIII, 1965, č. 21, s. 6–7.

Jiří Padrta, Pohled zpátky, *Kulturní tvorba* III, 1965, č. 35, 2. 9., s. 13.

Luděk Novák, České malířství po roce 1945, *Umění* XIII, 1965, č. 4, s. 325–351.

1966 / Miroslav Lamač, Nové obrazy Jana Kotíka, *Literární noviny* XV, 1966, č. 8, 19. 2., s. 5.

Jiří Padrta, Nová formálnost a obsahovost v obrazech Jana Kotíka, *Výtvarná práce* XIV, 1966, č. 5, 17. 3., s. 4–5.

Ludmila Vachtová, Na okraji, *Výtvarné umění* XVI, 1966, č. 6–7, s. 346–354.

Miroslav Míčko, Profil jedné generace, *Výtvarné umění* XVI, 1966, č. 6–7, s. 261–270.

Bohumír Mráz, Posurrealistický okruh pražské umělecké školy, *Výtvarné umění* XVI, 1966, č. 6–7, s. 312–325.

Pierre Restany, Pařížská sezóna, *Výtvarná práce* XIV, 1966, č. 13, 7. 7., s. 12.

Miroslav Lamač, Aktuální tendence, *Výtvarná práce* XIV, 1966, č. 22, 3. 11., s. 1, 3.

Lucie Schauer, Landschaften aus Poesie, *Die Welt* (Berlin), 20. 7. 1966.

1967 / Ludmila Vachtová, Okolo Jana Kotíka, *Výtvarné umění* XVII, 1967, č. 7, s. 313–322.

Pierre Restany, Che cosa fanno oggi gli artisti a Praga. Sisyphe sans Kafka serait Promethee, *Domus*, 1967, č. 450, s. 50–54.

1968 / Jiří Padrta, Jan Kotík, *Literární listy* I, 1968, č. 19, 4. 7., s. 10.

Jana Hofmeisterová, Malířský dialog Jana Kotíka, *Večerní Praha*, 2. 7. 1968.

Jiří Padrta, K situaci, *Výtvarné umění* XVIII, 1968, č. 1–2, s. 69–81.

1969 / Kronika. Souborná výstava Jana Kotíka v pražském Mánesu, *Umění* XVII, 1969, s. 213.

Raoul-Jean Moulin, L'art tchèque actuel chez Renault, *Les Lettres Françaises* (Paris), (1969), červenec, s. 30.

Miroslav Míčko, L'avantgarde tchécoslovaque. Le Groupe 42, *Les Lettres Françaises* (Paris), (1969).

1971 / Camilla Blechen, Objekte mit Gebrauchsanweisung. Werke von Jan Kotik im Berliner „Haus am Lützowplatz“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 13. 3. 1971, s. 8.

Lucie Schauer, Zwischen Kalkulation und Improvisation: Arbeiten Jan Kotiks, *Die Welt*, 23. 2. 1971.

1972 / Jean-Raoul Moulin, Jan Kotik: lecture et manipulation, *Les Lettres françaises* (Paris), 1972, č. 1455, říjen, s. 28.

1973 / Wolfgang Långsfeld, Anfassen gestattet. Objekte von Jan Kotik in der Galerie Tanit, *Süddeutsche Zeitung*, 9. 1. 1973.

1974 / H. K., Konsum und Verbrauch, *Volksstimme* (Wien), 12. 10. 1974.

1975 / Heinz Schilling, Jan Kotik: „Konsum oder Verbrauch“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 23. 1. 1975.

1977 / Axel Behr, Eine Ausstellung, die starre Denkungsweisen aufbrechen soll. Bilder und Objekte von drei Exil-Tschechen im Stadttheater Remscheid, *Remscheider General-Anzeiger*, 17. 12. 1977.

Arsén Pohribný, [Jan Kotík], *Schwarz auf Weiss. Dokumentation über visuelle Operationen* (Düsseldorf), 1977, č. 4, nestr.

1979 / Barbara Schnierle, Raum Projekte, *Tip*, 1979, č. 11, 25. 5.–7. 6., s. 52.

Ernst Busche, Kunst hat mit Freiheit zu tun, *Der Tagesspiegel*, 20. 11. 1979.

Hans-Peter Riese, Kunst des Objekts, Kunst zum Anfassen, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 14. 12. 1979.

1981 / Erika Lippki, Nicht einzuordnen. Jan Kotík in der Galerie Petersen, *Der Tagesspiegel*, 31. 1. 1981.

Fleischmann, Skoda, Kyncl, Kotík, Preissig, *Revue K* (Paříž), březen 1981, nestr.

1982 / Heinz Ohff, Trendwende zur Kontinuität?, *Der Tagesspiegel*, 1. 9. 1982.

Hans-Peter Riese, Triumph der Altmeister. Der Deutsche Künstlerbund in Düsseldorf, *Die Zeit*, 1982, č. 37, 10. 9.

1983 / Bernhard Schulz, Augenreiz mit Hintersinn. Jan Kotík bei Petersen und Marina Dinkler, *Der Tagesspiegel*, 7. 4. 1983.

1984 / Karel Trinkewitz, Nonverbální fenomenologie ducha. (Dílo Jana Kotíka), *Obrys* (Mnichov), 1984.

1986 / Květoslav Chvatík, O Janu Kotíkovi a českém moderním umění, in: Kotík 1986 (*Neúplný*), s. 5–35.

Arsén Pohribný, (Jubilejní) koláž pro malíře Jana Kotíka, *Listy II*, 1986, únor, s. 52–54.

Thomas Strauss, Malerei als methodische Bekehrung, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1986, č. 146.

Heinz Ohff, Dynamiker und Skeptiker, *Der Tagesspiegel*, 1986, č. 12526, 6. 12., s. 4.

1988 / Raimund Stecker, Die Zeit danach... Sieben Künstler-Emigranten aus der Tschechoslowakei treffen sich in Köln, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1988, č. 245, 20. 10., s. 31.

1991 / Arsén Pohribný, Jan Kotík se vrací, *Ateliér IV*, 1991, č. 1, 10. 1., s. 8.

Jiří Machalický, Jan Kotík, *Tvorba* (Praha), 1991, č. 17, 24. 4., s. 23.

Hana Mandysová, Jan Kotík se skutečně vrací, *Ateliér IV*, 1991, č. 13, 27. 6., s. 4.

1992 / Petr Volf, Na vzestupné křivce. Ke včera otevřené výstavě Jana Kotíka, *Mladá fronta Dnes*, 22. 5. 1992.

Vojtěch Lahoda, Kotíkova malba o malbě, *Lidové noviny*, 29. 5. 1992.

František Dvořák, Tvorba Jana Kotíka, *Lidová demokracie* (Praha), 1. 6. 1992.

Marek Pokorný, Návrat a spirály Kotíkova díla. Povzbudivý hold modernismu v Městské knihovně, *Prostor*, 25. 6. 1992.

Hana Mandysová, Jan Kotík, *Ateliér V*, 1992, č. 14, 9. 7., s. 4.

Petr Král, Povrch a měřičina, *Literární noviny 3*, 1992, č. 30, 30. 7., s. 6.

Werner Langer, Allemaal besonnen und selten erregt. Eine tragische Künstlerfigur, zweimal verfemt / Retrospektive Jan Kotík in der Staatlichen Kunsthalle, *Der Tagesspiegel*, 3. 9. 1992.

Lore Ditzen, Durchgehend dissident. Jan Kotík in der Berliner Kunsthalle, *Süddeutsche Zeitung*, 17. 9. 1992.

1993 / Jiří Valoch, Komorní retrospektiva Jana Kotíka, *Ateliér VI*, 1993, č. 14, 14. 8., s. 1.

1994 / Hans Zimmermann, Jan Kotík, in: *Trigon. Kunst, Wissenschaft und Glaube im Dialog*, č. 4, Berlin 1994, s. 275–277.

Tomáš Kubiček, Kotíkova nepravá cesta, *Tvar V*, 1994, č. 10, s. 23.

Marek Pokorný, Obrozené ghetto výtvarného umění, *Mladá fronta Dnes*, 7. 9. 1994, s. 11.

Lore Ditzen, Einzelgänger aus Zwischeneuropa, *Süddeutsche Zeitung*, 1994, č. 280.

1995 / Siegfried Mortkowitz, A Matter of Necessity. An interview with Jan Kotík, the innovative abstract painter whom the communists couldn't erase from the records, *The Prague Post*, 1995, 15.–21. březen, s. 2a.

1996 / Věra Jirousová, Malířská zkoumání. Portrét osamělého běžce Jana Kotíka, *Lidové noviny*, 1996, č. 11, 13. 1., s. XV.

map [Marek Pokorný], V paláci Kinských jsou k vidění díla Jana Kotíka, *Mladá fronta Dnes*, 16. 8. 1996.

Věra Jirousová, Jak myšlenky rozevírají plochu obrazu, *Lidové noviny* (Praha), 2. 9. 1996.

Marcela Pánková, Syndrom emigrace, exilu, vystěhovalectví, *Ateliér IX*, 1996, č. 22, 24. 10., s. 2.

Petr Volf, Jan Kotík v paláci Kinských. Neobvykle rozmanité dílo představuje Národní galerie, *Reflex 7*, 1996, č. 36, s. 49.

1997 / dpa, Fred-Thieler-Preis für Jan Kotík, *Die Welt*, 12. 3. 1997.

Katrin Bettina Müller, Die Horde der Ausdrucksträger. Der tschechische Künstler Jan Kotík erhielt im Martin-Gropius-Bau von der Berlinischen Galerie den Fred-Thieler-Preis für Malerei, *Der Tagesspiegel*, 19. 3. 1997.

1998 / Marek Pokorný, Kotíkova krédu lze rozumět i dnes, byť odjinud, *Mladá fronta Dnes* (Praha), 1998, č. 241, s. 19.

Eva Petrová, Jan Kotík – 90. léta, *Ateliér XI*, 1998, č. 21, 22. 10., s. 5.

2000 / Ingeborg Ruthe, Die Linie als magisches Ding, *Berliner Zeitung*, 12. 10. 2000.

2002 / (kč), Zemřel výtvarník Kotík, *Právo* (Praha), 26. 3. 2002.

kul, Zemřel výtvarník Jan Kotík, *Lidové noviny* (Praha), 26. 3. 2002.

Milan Knížák, Kotíkovi dlužíme téměř vše, *Právo* (Praha) 12, 2002, č. 73, 27. 3., s. 12.

Peter Kováč, Aktuální retrospektiva Jana Kotíka, *Právo* (Praha), 2002, č. 95, 23. 4., s. 11.

2005 / Adriana Primusová, Jan Kotík, nový fond Oddělení dokumentace Ústavu dějin umění AV ČR, *Bulletin Uměleckohistorické společnosti v českých zemích*, 2005, č. 1, s. 1–2.

2007 / Lada Hubatová-Vacková, Pierre Restany a české umění v letech 1960–1970: hledání alternativy nového realismu, in: Roman Prahla – Tomáš Winter (eds.), *Proměny dějin umění. Akta druhého sjezdu historiků umění*, Dolní Břežany, Scriptorium 2007, s. 233–246.